

Kunst

OPEN BRIEF VAN MANIFESTA-DIRECTEUR

'Manifesta wil via de kunst het andere geluid laten horen, een stem die niet door Russische propaganda is ingegeven'

Hedwig Fijen, directeur Manifesta

De vliegtuigcrash in Oekraïne was de druppel, betoogde Rutger Pontzen vorige week in V: Manifesta 10 moet z'n biezen pakken en Rusland verlaten. Hedwig Fijen, directeur van de biënnale, schrijft nu waarom ze er juist blijft.

Beste Rutger Pontzen,

In de open brief aan Manifesta spoor je ons aan stelling te nemen in het huidige conflict. Ik ga daar graag uitvoerig op in. Dat wil ik niet doen zonder eerst te vertellen dat iedereen in het (internationale) team van Manifesta geschokt is over de ramp en vervolgens volstrekt verbijsterd is over de daaropvolgende respectloze nasleep op de plek des onheils. Daarin lijkt pas sinds woensdag verandering te hebben plaatsgevonden. De premier en de minister van Buitenlandse Zaken hebben passend verwoord waar het nu om gaat, denken wij, namelijk precies uitzoeken wie in Oekraïne dit heeft gedaan. Jij vraagt dit onderzoek niet af te wachten en daar nu al op vooruit te lopen. Jij geeft aan dat de rol van Poetin zodanig is dat Manifesta nu moet vertrekken uit Sint-Petersburg. We hebben dat overwogen. Natuurlijk. We doen het niet omdat we nog steeds – en met al onze twijfels en onzekerheden – geloven en denken en hopen dat deze Manifesta met deze kunstenaars in deze stad (Sint-Petersburg) tóch het verschil te kunnen maken. Ik verklaar die hoop graag, ze is onlosmakelijk verbonden met de essentie van Manifesta.

Manifesta is een onafhankelijk opererende Europese kunstorganisatie die als doel heeft een dialoog te bouwen tussen Oost en West. Zoals je schrijft, is er in het verleden een bewuste afweging gemaakt om Manifesta 10 in Rusland te organiseren, met instemming van eenieder – en met intellectuele en politieke steun van diverse mensenrechtenorganisaties en NGO's.

Manifesta 10 is samengesteld door de Duitser Kasper König en speciaal bestemd voor een andersdenkend Russisch publiek. De Hermitage in Sint-Petersburg is daarvoor de uitgelezen plaats omdat het een groot en breed Russisch publiek bereikt. Het was ook passend omdat het museum haar 250ste verjaardag wilde aanvagen met een introductie van hedendaagse kritische kunst. Daarbij was het een voorwaarde dat ons en Kasper König de volledige artistieke vrijheid werd gegarandeerd.

Onze artistieke vrijheid is daarbij in geen enkel opzicht gecompromitteerd geweest. Dat bevestig je in je stuk.

Het is teleurstellend dat je vervolgens eenduidig reneert dat onze aanwezigheid in Rusland een legitimatie is voor het repressieve Poetin-beleid. Alsof kunstenaars en hun werken juist nu geen tegengeluiden (meer) kunnen tonen in al hun gelaagdheid, veelvormigheid en radicaliteit. De voorbeelden heb je met eigen ogen gezien. In de media zijn deze ook opge-

merkt. Wij denken dat ze in Rusland en door het Russische publiek en de Russische kunstenaars goed worden begrepen.

Je argumenteert dat Manifesta door haar aanwezigheid in Rusland direct betrokken is geraakt bij de huidige Russische Oekraïne-politiek. Die opvatting is in theorie heel goed met een 'ja' en een 'nee' en ook zowel positief als negatief te duiden.

Omdat wij, in alle bescheidenheid, zien en horen hoe kunstenaars in de dagelijkse praktijk van Manifesta omgaan met de actualiteit, durf ik te stellen dat je er echt naast zit.

Als voorbeeld zou ik je graag attenderen op twee activiteiten van afgelopen zondag. Op het grote plein voor het Winterpaleis van de tsaren, het Paleisplein, is een werk van de Estse kunstenaar Kristina Norman onthuld dat verwijst naar het conflict. Het is een sculptuur in de vorm van een kopie van de onafgemaakte kerstboom op het Maidanplein in Kiev. Het is voor haar een teken van solidariteit met de democratische beweging in Oekraïne en een oproep voor een 'staakt het vuren' in het groeiende conflict tussen Rusland en Oekraïne.

Een andere kunstenaar, Pavel Braila uit Moldavië, refereerde met zijn performance *Gouden Sneeuw van Sotsji* op hetzelfde plein aan de geldverslindende Olympische Spelen van Poetin en bracht deze in verband met de oorlog in Oekraïne. Beide Manifesta-performances werden met instemming van de Hermitage uitgevoerd en in het openbaar becommentarieerd. (zie manifesta10.org en hermitagemuseum.org). Op Youtube is een filmpje te zien, compleet met toelichting van de kunstenaar.

Je verwijt ons uit 'extreme situaties geen extreme consequenties' te trekken. Wij, van Manifesta, tentoonstellersmakers en kunstenaars, hebben telkens weer bevestigd in de media dat wanneer onze artistieke vrijheid in het geding zou zijn, een 'exit' meteen zou worden overwogen. Essentieel is voor ons de vrijheid een relevante, onafhankelijke en kritische positie in te kunnen nemen. De gruwelijke actualiteit van de vliegcrash maakt nu al deel uit van de horror van de Oekraïense oorlog die door tal van kunstenaars wordt becommentarieerd. Ons nu terugtrekken, stopt juist die discussie. En die discussie is zo ontzettend hard nodig.

Je vraagt je daarbij af of Manifesta 10 in de Hermitage, geleid door Dr. Michael Piotrovsky, dit onafhankelijk engagement kan laten horen. Samen met het team dat ter plekke is, kan ik die vraag nog steeds positief beantwoorden. Ik kan je daarbij verzekeren dat

we onszelf elke dag deze vraag en vele subvragen stellen. De feedback die we daarbij krijgen van 'andersdenkenden' in Rusland, is voor ons heel relevant. Kan dat morgen anders zijn? Ja dat kan.

Je verwijt Manifesta geen engagement te hebben met de slachtoffers van de aanslag op het vliegtuig te hebben en niet openlijk afstand te nemen van Poetins Oekraïnebeleid. Je vermeldt daarbij wel dat we ons medeleven hebben betoond maar je vindt dat daar initiatieven bij horen.

Maar initiatieven voor wie, vraag ik mij dan af? Om Poetin dwars te zitten of om een gebaar te maken naar de Nederlandse bevolking? Een mogelijke 'exit' van Manifesta, zoals je in je brief voorstelt, als ultieme consequentie, zou alleen de conservatieve medestanders van Poetin in de kaart spelen – zij die vanaf het begin waren gekant tegen onze aanwezigheid aldaar – en zou juist de groep 'andersdenkenden' buitensluiten.

Daarom is het essentieel dat we in dialoog met het Russische publiek blijven. Kunst appelleert aan een breder, kritischer en onafhankelijker vermogen voorbij een uitsluitend politieke dialoog. Kunst positioneert zich hierin zowel als breekijzer en als brug. Manifesta kan daartoe een podium bieden. Juist nu.

Manifesta wil via de kunst het andere geluid laten horen, een stem die niet door Russische propaganda is ingegeven. Een stem die niet tot haat oproept. Manifesta heeft altijd de grenzen van de artistieke expressie opgezocht en doet dit juist nu in een tijd waarin politieke conflicten om artistieke commentaar en gelaagdheid vragen, zoals bijvoorbeeld te zien is in het werk *The Basement* van Erik van Lieshout.

In het Publieke Programma van Manifesta 10 worden 125 dagen lang in parken, stations, cinema's en festivals in Sint-Petersburg door kunstenaars van Manifesta kritische antwoorden gegeven op de sociaal politieke context waarin Rusland zich nu bevindt. Het uitgebreide programma kunt u vinden op manifesta10.org.

Ik nodig je uit in Sint-Petersburg daarnaar zelf te komen kijken. Elke dag is dit aan de gang.

Hedwig Fijen, directeur Manifesta, namens het Bestuur Internationale Stichting Manifesta

De open brief van Rutger Pontzen aan Hedwig Fijen is terug te lezen op volkskrant.nl/manifesta

